

GEÇİCİ KORUNAN SURIYELİLERİN SORUMLULUĞUNUN PAYLAŞILMASINDA ULUSLARARASI İŞ BİRLİĞİNİN GEREKLİLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ FONLARI^(*)

Dr. Öğr. Üyesi **Gökçe ARIKAN ÇAKIR**^(**)

Balıkesir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü,
Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı / Balıkesir - Türkiye

Öz: Geçici korunan Suriyelilerin sorumluluğunun paylaşılmasında uluslararası iş birliğinin ve Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik finansal yardımlarının yeterli olmaması geçici korunan Suriyelilerin sorumluluğunun sadece Türkiye tarafından üstlenilmesi sonucu meydana getirmektedir. Oysa devletlerin tek başlarına büyük ölçekteki sığınmacı akınları karşısında soruna çözüm bulabilmeleri mümkün olmayıp böylesi bir sorunun çözümü ancak uluslararası iş birliğini gerektirmektedir. 19.12.2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Düzenli, Sistemli ve Güvenli Göç İçin Küresel Mutabakat da adil olmak üzere sorumluluk paylaşımı konusunda bağlayıcı bir düzenleme olmaması önemli bir eksikliktir. Bu anlamda sorumluluk paylaşımına ilişkin uluslararası çevre hukukunda kabul edilen "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesinin" sığınma arayanların sorumluluğunun paylaşılmasında da benimsenerek; devletlerin kapasite ve kaynak farklılıkları sebebiyle sorumluluk paylaşım düzenlemelerine farklı şekilde katkıda bulunmalarının açık ve şeffaf bir şekilde belirlendiği bağlayıcı uluslararası bir düzenleme gerçekleştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Geçici Korunan Suriyeliler, Sorumluluk Paylaşımı, Avrupa Birliği Mali Yardımı, Avrupa Birliği Fonları, Yeniden Yerleştirme.

^(*) Hakemli makaledir,
Makale geliş tarihi: 27.12.2023 - Makale kabul tarihi: 26.02.2024.

26-29 Mayıs 2022 tarihlerinde Ankara Barosu XII. Uluslararası Hukuk Kurultayı'nda sunulan "Avrupa Birliği Fonları, Uluslararası Toplumun Sorumluluğunda Olan Geçici Korunan Suriyelilerin Sorumluluğunun Paylaşıldığını Gösterir mi?" başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

^(**) E-posta: gokce.arikan@balikesir.edu.tr,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-0883-1795>.

The Necessity of International Cooperation in Sharing the Responsibility of Temporarily Protected Syrians and European Union Funds

Abstract: The fact that international cooperation and the European Union’s financial aid to Turkey is not sufficient in sharing the responsibility of temporarily protected Syrians makes it necessary for Turkey to assume the responsibility of temporarily protected Syrians only. However, it is not possible for states to find a solution to the problem of large-scale refugee influxes on their own, and the solution to such a problem only requires international cooperation. It is an important deficiency that there is no binding regulation on fair responsibility sharing including the Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, which was adopted by the United Nations General Assembly on 19.12.2018. In this sense, the “common but differentiated responsibility” accepted in international environmental law regarding responsibility sharing should be adopted in sharing the responsibility of asylum seekers, and a binding international regulation should be established in which the different contributions of states to responsibility sharing arrangements due to capacity and resource differences are clearly and transparently determined.

Keywords: Temporarily Protected Syrians, Responsibility Sharing, The EU Facility for Refugees in Turkey, European Union Funds, Resettlement.

Giriş

Türkiye 2011 yılından itibaren Suriye’den gelen kitlesel akın sebebiyle Dünya’da en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiş ve 14.12.2023 tarihi itibarıyla de Türkiye’de bulunan geçici korunan Suriyeli sayısı resmi verilere göre 3.226.141 kişidir.¹ Ayrıca Türkiye üzerinde göç baskısı sona ermiş de değildir zira 22.09.2023 tarihli Avrupa Birliği (AB) Raporu’nda Türkiye’nin halen ciddi bir göç baskısıyla karşı karşıya kalmaya devam ettiği açıkça ifade edilmektedir.² Göçü sınırlarının dışında yönetmeyi hedefleyen AB bu amacına ulaşmak için 24.11.2015 tarihli Avrupa Birliği Komisyonu kararı ile Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı (*The EU Facility for Refugees in Turkey*)’ni³ uygulamaktadır.

AB, Türkiye’nin yoğun sığınmacı akınında ilk kabul ve transit ülke olmasının coğrafi konumu ile ilişkilendirmektedir.⁴ Ancak coğrafi yakınlık sebebiyle de olsa göç uluslararası iş birliği olmaksızın tek başına bir devletin sorumluluğuna bırakılarak çözülemeyecek kadar önemli bir konudur. Bu anlamda Suriye’den gelen kitlesel akının başta Türkiye olmak üzere sadece Orta Doğu bölgesindeki ülkelerin üzerinde bırakılmaması ve söz konusu sorumluluğun uluslararası toplum tarafından paylaşılması gerekmektedir.⁵

Dünya genelindeki sığınmacıların dağılımına bakıldığında da düşük ve orta gelirli gelişmekte olan ülkeler aleyhine tamamen dengesiz bir durum olduğu görüldüğünden,⁶ uluslararası toplumun sorumluluğunda olan geçici korunan Suriyelilerin sorumluluğunun adil bir şekilde paylaşılması gerekmektedir. Bu

¹ **GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI**, *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*, 14.12.2023, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 2023.

² **EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

³ **EUROPEAN COMMISSION**, *Commission Decision C(2015) 9500 of 24.11.2015 on the coordination of the actions of the Union and of the Member States through a coordination mechanism - the Refugee Facility for Turkey*, Strasbourg, C(2015) 9500 final, 24.11.2015, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-05/commission_decision_on_facility_for_refugees_in_turkey_24_november.pdf, 2023.

⁴ **EUROPEAN COMMISSION**, *Commission Decision of 24 November 2015 on the coordination of the actions of the Union and of the Member States through a coordination mechanism - the Refugee Facility for Turkey*, (2015/C 407/07), 8.12.2015, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D1208\(02\)&rid=1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D1208(02)&rid=1), 2023.

⁵ **AKRAM**, Susan M.; *Protecting Syrian Refugees: Laws, Policies, and Global Responsibility Sharing Report Summary*, Middle East Law and Interdisciplinary Governance Journal, C. 7, 2015, s. 317.

⁶ **UNITED NATIONS SECRETARY GENERAL**, *In Safety and Dignity: Addressing Large Movements of Refugees and Migrants: Report of the Secretary-General*, UN Doc A/70/59, 21.04.2016, <https://digitallibrary.un.org/record/828239>, 2023.

anlamda geçici korunan Suriyelilerin sorumluluğunun paylaşılmasında uluslararası iş birliğinin gerekliliği ve AB fonları; sorumluluk paylaşımında uluslararası iş birliği, AB fonlarının kapsamı, AB fonlarının uluslararası sorumluluk paylaşımında yeterli olmaması ve geçici korunan Suriyelilerin uluslararası sorumluluğunun paylaşılmasına yönelik çözüm önerileri olmak üzere dört bölümde ele alınmaktadır.

A. Sorumluluk Paylaşımında Uluslararası İşbirliği

Sorumluluk paylaşımı mülteci koruması bağlamında ortaya çıkan, uluslararası iş birliğinin özel bir şekli olmakla birlikte uluslararası iş birliği sadece sorumluluk paylaşımı ile sınırlı olmayıp daha geniş bir kavramdır.⁷ Sorumluluk paylaşımı ve uluslararası iş birliği kavramların açıkça tanımlanmamış olması sebebiyle uygulamada devletler nasıl davranacakları konusunda çeşitli yorumlar benimsemektedirler.⁸ Genel anlamda sorumluluk paylaşımı, başka bir ülkenin topraklarında bulunan sığınma arayanların yeniden yerleştirilmesi ya da finansal yardım sağlanması yoluyla onların korunmasına yönelik olarak devletlerin katkıda bulunduğu uluslararası iş birliği olarak ifade edilmektedir.⁹

Birleşmiş Milletler Şartı'nın¹⁰ 55 ve 56. maddelerinde uluslararası sorunların çözümünde üye devletlerin iş birliği içinde hareket etmesi gerektiği düzenlenmektedir. 1951 Cenevre Antlaşması¹¹ Başlangıç kısmında da sığınma hakkı tanınmanın, bazı devletler üzerinde aşırı bir yük (*burden*) oluşturabileceği ve Birleşmiş Milletler (BM) tarafından uluslararası kapsamı ve niteliği kabul edilen bu durumun çözümünün uluslararası iş birliği olmadan başarıya ulaşamayacağı açıkça ifade edilmektedir. Bu anlamda devletlerin tek başlarına büyük ölçekteki sığınmacı akınlarını tek başlarına çözebilmeleri mümkün olmadığından

⁷ DOWD, Rebecca, MCADAM, Jane; International Cooperation and Responsibility Sharing to Protect Refugees: What, Why and How, International and Comparative Law Quarterly, C. 66, 2017, s. 870.

⁸ DOWD, MCADAM, s. 869.

⁹ BETTS, Alexander, COSTELLO Cathryn, ZAUN, Natascha; *A Fair Share: Refugees and Responsibility-Sharing*, 2017, <https://www.delmi.se/en/publications/report-and-policy-brief-2017-10-a-fair-share-refugees-and-responsibility-sharing/>, 2023.

¹⁰ 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmış ve 110. maddeye uygun olarak 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüyle birlikte 15 Ağustos 1945'te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

¹¹ BMGK'nun 14.12.1950 tarih ve 429/(V) sayılı kararıyla toplanan konferansta kabul edilerek Cenevre'de 28 Temmuz 1951 Tarihinde imzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme 43. maddesi gereğince 22.04.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir; R.G. T. 05.09.1961, S. 10898.

uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir.¹² Ancak 1951 Cenevre Antlaşması'nda sorumluluk paylaşımına ilişkin bağlayıcı bir düzenleme yer almamaktadır. Sorumluluk paylaşımına ilişkin bağlayıcı düzenlemelerin bulunmaması ise küresel anlamda mültecilerle ilgili sorumluluk paylaşımına yönelik çabaların başarısız olması eğilimini arttırmaktadır.

1951 Cenevre Antlaşması Başlangıç kısmındaki yük (*burden*) kavramı 1990'lardan itibaren "yük paylaşımı" yerine "sorumluluk paylaşımı" ifadesiyle ön plana çıkmıştır. Zira yük paylaşımı mültecilerin yük olarak görülmeleri olumsuz çağrışımını içermektedir.¹³ Söz konusu ifade mültecilerin nasıl algılandığı ve nasıl korunduğuna ilişkin bir değişim¹⁴ olmakla birlikte sorumluluk paylaşımında adil bir denge sağlayacak bağlayıcı bir düzenleme bulunmamaktadır.

BM Genel Kurulu, 19.09.2016 tarihinde Büyük Mülteci ve Göçmen Hareketlerinin Ele Alınmasına İlişkin Yüksek Toplantı'da aldığı kararı ile, küresel dayanışma ve mülteci korumasında bir dönüm noktası olarak ifade edilen "Göçmenler ve Mültecilere İlişkin New York Deklarasyonu"nu¹⁵ kabul etmiş ve sığınma arayanlara etkin koruma sağlanmasında sorumluluk paylaşımının önemi vurgulanmıştır.¹⁶ "Daha adil ve öngörülebilir sorumluluk paylaşımı" sağlanarak uluslararası toplumun, büyük çaptaki mülteci hareketlerine çözüm bulması amacıyla BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin mültecilere ilişkin küresel bir mutabakat önermesi çağrısında bulunulmuştur. BMMYK de bu çağrıya uygun olarak, herhangi bir hukuki bağlayıcılığı olmayan ve büyük çaptaki mülteci hareketlerine nasıl daha iyi yanıt verilebileceğini gösteren, uluslararası bir mutabakat niteliği taşıyan ve uzun süreli mülteci durumlarının yanı sıra kitlesel akınlarda 1951 Cenevre Antlaşması hükümlerinin uygulanması için sorumluluk paylaşımı ve uluslararası iş birliğine dayalı olarak bir çerçeve sağlayan "Mültecilere İlişkin

¹² UNITED NATIONS SECRETARY GENERAL, *In Safety and Dignity: Addressing Large Movements of Refugees and Migrants: Report of the Secretary-General*, UN Doc A/70/59, paragraf 3, 21.04.2016, <https://digitallibrary.un.org/record/828239>, 2023.

¹³ SUHRKE, Astri; *Burden-Sharing during Refugee Emergencies: The Logic of Collective versus National Action*, Journal of Refugee Studies, C. 11, S. 4, 1998, s. 396; THIELEMANN, Eiko, WILLIAMS, Richard, BOSWELL, Christina; *What System of Burden-Sharing between Member States for the Reception of Asylum Seekers?*, 2010, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/419620/IPOL-LIBE_ET\(2010\)419620_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/419620/IPOL-LIBE_ET(2010)419620_EN.pdf), s. 26, 2023.

¹⁴ LILIANA LYRA, Jubilut, WELLINGTON PEREIRA, Carneiro; *Resettlement in Solidarity: A New Regional Approach Towards a More Humane Durable Solution*, Refugee Survey Quarterly, C. 30, S. 3, 2011, s. 70.

¹⁵ UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY (UNGA), *New York Declaration for Refugees and Migrants*, A/Resolution/71/1, 19.09.2016, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf, 2023.

¹⁶ UNGA, *Zero Draft of a Global Compact on Responsibility Sharing for Refugees*, attachment to a letter from the co-facilitators of the UN summit, paragraph 68, New York, 30.06.2016, <https://www.unhcr.org/media/zero-draft-global-compact-responsibility-sharing-refugees>, 2023.

*Küresel Mutabakat Taslağı*¹⁷ yayınlamıştır. BMGK, 19.12.2018 tarihli kararı ile “Düzenli, Sistemli ve Güvenli Göç İçin Küresel Mutabakat”¹⁸ kabul etmiştir. Ancak söz konusu mutabakat devletlerin gönüllü olarak finansman sağlamasına dayalı olan, bağlayıcı olmayan bir belgedir.¹⁹ Söz konusu gelişmeler iş birliği ve sorumluluk paylaşımına ilişkin olumlu bir süreci göstermekteyse de herhangi bir bağlayıcı düzenlemenin hedeflenmemiş olması, bu sürecin mülteci korumasına etkin katkı sağlamasının önünde bir engel teşkil etmektedir.²⁰

Düzenli, Sistemli ve Güvenli Göç İçin Küresel Mutabakat her ne kadar sorumluluk paylaşımına kısmen değinmiş de olsa da sorumluluk paylaşımı konusundaki dengesizlik günümüzde oldukça orantısız düzeydedir. AB başta olmak üzere son yıllardaki mülteci reformlarına ilişkin gelişmelerin çoğunun güçlü devletler tarafından tasarlandığı ve kontrol edildiği görülmektedir. Finansal yardımlar hatta yeniden yerleştirmede bile, daha az gelişmiş ülkelerin çok daha büyük sorumluluklarını adil bir şekilde paylaşmak için hiçbir çaba gösterilmediği; sistematik, adil ve öngörülebilir sorumluluk paylaşımına yönelik küresel düzeyde bağlayıcı nitelikte herhangi bir düzenleme gerçekleştirilmediği görülmektedir.²¹

Her ne kadar bazı gelişmiş devletler daha fazla sorumluluk paylaşımının gerekliliğini kabul etseler de kendilerini herhangi bir somut yükümlülük altına koyacak bağlayıcı düzenlemeler konusunda isteksizdirler.²² Uluslararası sorumluluk paylaşımına ilişkin olarak sorumlulukların küresel düzeyde sistematik ve adil bir şekilde devletler arasında dağıtılmasını sağlayacak bir mekanizmanın gerçekleştirilmesine ilişkin henüz bir düzenleme mevcut değildir.²³ Herhangi bir sorumluluk paylaşımı mekanizmasının başarının devletlerce kabul edilmesi ve uygulanmasına bağlı olduğu kuşkusuzdur.²⁴

¹⁷ UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (UNHCR), *The Global Compact on Refugees (Final Draft)*, 26.06.2018, <https://www.unhcr.org/events/conferences/5b3295167/official-version-final-draft-global-compact-refugees.html>, 2023.

¹⁸ UNGA, *The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, A/RES/73/195, Seventy-third session, 19.12.2018, https://digitallibrary.un.org/record/1660537/files/A_RES_73_195-EN.pdf, 2023.

¹⁹ MARTIN, Susan F., DAVIS, Rochelle, BENTON, Grace, WALIANYS, Zoya; *International Responsibility-Sharing for Refugees: Perspectives from the MENA Region*, Geopolitics, History, and International Relations, C. 11, S. 1, 2019, s. 61.

²⁰ ARIKAN, Gökçe; *Göç Hukukunda Yabancıya Sağlanan Uluslararası, Bölgesel ve Ulusal Koruma*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020, s. 14-15.

²¹ HATHAWAY, James C.; *A Global Solution to a Global Refugee Crisis, On the Agenda*, The Refugee Crisis and European Integration, European Papers, C. 1, S. 1, 2016, s. 97.

²² DOWD, MCADAM, s. 890.

²³ DOWD, MCADAM, s. 865.

²⁴ KRITZMAN-AMIR, Tally; *Not in My Backyard: On the Morality of Responsibility Sharing in Refugee Law*, Brooklyn Journal of International Law, C. 34, S. 2, 2009, s. 388; SCHUCK, Peter H.; *Refugee Burden-Sharing: A Modest Proposal*, Yale Journal of International Law, C. 22, 1997, s. 271.

Uluslararası dayanışmanın en somut ifadesi olan “*üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme*”, devletlerin birbirlerine yardım etmelerine olanak sağlayan bir sorumluluk paylaşım mekanizmasıdır.²⁵ Üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme imkanı gerçekleşmediğinde ise gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere finansal yardımı söz konusu olmaktadır;²⁶ zira devletlerin yeniden yerleştirme konusunda sorumluluk paylaşımı içerisine girmek istemedikleri durumda, uzun süre çok sayıda sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkeler, herhangi bir kalıcı çözüme ulaşılamaması durumunda ekonomik, sosyal ve güvenlik problemlerinin merkezi haline gelmektedirler.²⁷ Özellikle de Türkiye’de ekonomideki kötüleşme ve Covid 19 pandemisinin iş gücü piyasası üzerindeki etkisiyle sosyal uyum konusundaki zorlukların arttığı görülmektedir.²⁸

Türkiye 01.06.2016 tarihinden itibaren Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması (GKA)²⁹ yükümlülükleri çerçevesinde, AB üyesi devletlerden sığınmacıları kabul etmeye başlamış³⁰ ve Türkiye-AB GKA ile “*1’e 1 Formülü*” diye ifade edilen ve geri gönderilen her Suriyeliye karşılık düzensiz yolla AB’ye geçmeye çalışmamış bir Suriyelinin AB üyesi bir ülkede yerleştirilmesine karar verilmişse de AB, yeniden yerleştirilecek Suriyeli sayısı için 76.000 kişi sınırını belirlemiştir. Dolayısıyla Türkiye’ye geri gönderilecek Suriyeli sayısı ne kadar fazla olsa da AB, 76.000’den fazla Suriyeliyi yerleştirmeyi kabul etmeyecektir. Türkiye’nin Dünya’da en fazla sayıda sığınmacıya yıllardır ev sahipliği yaptığı bir durumda, AB’nin 76.000 kişi sınırı belirlemiş olması sığınmanın insani yönünün görmezden gelinmesinin bir sonucudur. 2016 Nisan - Şubat 2023 yılları arasında Türkiye’den AB’ne yeniden yerleştirilen kişi sayısının sadece 37.397

²⁵ **UNHCR**, *Global Consultations on International Protection, Strengthening and Expanding Resettlement Today: Dilemmas, Challenges and Opportunities*, 4th Meeting, EC/GC/02/7, paragraf 5, 25.04.2002, <https://www.refworld.org/docid/3d62679e4.html>, 2023.

²⁶ **FITZPATRICK**, Joan; *Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime*, The American Journal of International Law, C. 94, S. 2, 2000, s. 68.

²⁷ **UNHCR**, *Global Consultations on International Protection/Third Track: Strengthening and Expanding Resettlement Today: Dilemmas, Challenges and Opportunities*, EC/GC/02/7, paragraf 11/a, 25.04.2002, <https://www.refworld.org/docid/3d62679e4.html>, 2023.

²⁸ **EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

²⁹ **EUROPEAN COUNCIL**, *EU-Turkey Statement*, 18.03.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, 2023.

³⁰ AB Bakanı ve Başmüzakereci Ömer Çelik, yazılı soru önergesine yanıt vererek: “*1’e 1 Formülü kapsamında, 20 Mart 2016’dan itibaren Türkiye’den Yunan adalarına geçen bütün düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye iade edilmesine ve bu kapsamda iade edilen her Suriyeliye karşılık düzensiz yolla AB’ye geçmeye çalışmamış bir Suriyelinin bir AB ülkesine yerleştirilmesine karar verilmiştir.*” dedi. bkz., **ANADOLU AJANSI**, AB Bakanı ve Başmüzakereci Çelik: AB üye ülkelere 5 bin 24 Suriyeli gönderildi, 23.05.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ab-bakani-ve-basmuzakereci-celik-ab-uye-ulkelerine-5-bin-24-suriyeli-gonderildi/824202>, 2023.

kişi ile sınırlı kaldığı görülmektedir.³¹ Bu durum Suriyeli geçici korunanların uluslararası sorumluluğunun adil bir şekilde paylaşılmadığını ve sorumluluğun Türkiye'ye üzerinde bırakıldığını açıkça göstermektedir.

B. Avrupa Birliği Fonlarının Kapsamı

AB'nin geçici korunan Suriyelilerin uluslararası sorumluluğunun paylaşımına yaklaşımı sadece kendi belirlediği miktarda ve yöntemdeki finansal yardımlar olarak gerçekleşmektedir. Bu anlamda Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye-AB GKA neticesinde AB, 6 milyar euro yardım kararlaştırılmış ve 2022 yılı sonu itibarıyla toplam 6 milyar euronun 5 milyar eurosu belirli projeler kapsamında harcanmıştır.³²

AB, ilk kısmı 2021 ortalarına kadar devam eden ve ikinci kısmı da 2025 ortalarına kadar devam edecek projeleri finanse etmek için toplam 6 milyar Euro olarak kararlaştırılmıştır. Ancak AB söz konusu yardımların uygulanmasını, Türkiye'nin 29.11.2015 tarihli Ortak Eylem Planı (The EU-Turkey Joint Action Plan of 29 November 2015) ve Türkiye-AB GKA (The EU-Turkey Statement of 18 March 2016)³³ ile üstlenilen taahhütlerine tam olarak uyması şartına bağlamıştır. AB insani yardımda 1257/96 sayılı Konsey Tüzüğü'nü esas almaktadır. AB Türkiye'ye yönelik yardımları, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), BMMYK, Uluslararası Kızılhaç Dernekleri Federasyonu (IFRC), Dünya Vizyonu, Danimarka Mülteci Konseyi, UNICEF, Çocukları Kurtarın Vakfı, Uluslararası Tıp Birlikleri gibi uygulama ortakları ile gerçekleştirmektedir.³⁴

Söz konusu finansal yardımın 1.5 milyar eurosu eğitime ayrılmıştır. Örneğin *Şartlı Eğitim Yardım Programı (CCTE)* kapsamında sunulan nakit desteklerle, çocukların okula erişimlerinin ve düzenli devam edebilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır. Şartlı Eğitim Yardımı çerçevesinde yapılan ödemeler,

³¹ **EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

³² **EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

³³ **EUROPEAN COUNCIL**, *EU-Turkey Statement*, 18.03.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, 2023.

³⁴ **EUROPEAN COMMISSION**, *EU Facility for Refugees in Turkey*, 28.09.2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-09/Facility%20table_Sep%202023.pdf, 2023.

anaokulundan 8. sınıfa kadar kız çocuklarına aylık 60 TL, erkek çocuklarına aylık 55 TL; lise (9. - 12. sınıf arası) çağındaki kız çocuklarına aylık 90 TL, erkek çocuklarına ise aylık 70 TL olarak belirlenmiştir. Söz konusu program Türk Kızılay, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (UNICEF) tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. 2003 yılından bu yana Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklara yönelik uygulanan Şartlı Eğitim Yardımı Programının (ŞEY) kapsamı, 2017 yılı itibarıyla genişletilerek; Avrupa Birliği, Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları (ECHO) Birimi, ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Dairesi (USBPRM) ve Norveç Hükümetinin sağladığı fonlarla Türkiye’deki yabancı uyruklu çocuklara yönelik olarak uygulanmaya başladı. Program kapsamında iki aylık periyotlarda yapılan ödemeler okula düzenli devam etme şartına bağlıdır. Okula devam edilen aya dair ödemenin hak edilebilmesi için o ay içerisinde 4 günden fazla devamsızlık yapılmaması (%80 veya daha yüksek bir devamlılık oranı sağlanması) gerekmektedir. Türkiye genelinde çocuk koruma özelinde ofisler bulunmaktadır. Program kapsamında devamsızlık yapan çocukların belirlenmesi, koruma kapsamındaki risklerinin belirlenmesi ve takip edilmesi süreçleri hassasiyetle gerçekleştirilmektedir. Mart 2022 itibarıyla 508.921 çocuk programdan yararlanmaktadır.³⁵

“Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES)”, Geçici Koruma Altındaki çocukların, Türkiye’deki eğitime erişimlerine katkıda bulunmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen bir eğitim projesidir. PIKTES bütçesinin tamamı, Avrupa Birliği tarafından, “Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT)” anlaşması çerçevesinde doğrudan hibe yöntemiyle karşılanmaktadır. 03.10.2016 tarihinde başlatılan Proje, halen ülkemizin 26 ilinde sürdürülmektedir. 2018 yılı Aralık ayında 2. fazına başlayan PIKTES Projesi 2022 yılı Ekim ayına kadar devam etmiştir.

1.507.038 kişinin düzenli nakit yardımı aldığı *Sosyal Uyum Yardım Programı* Türk Kızılay, Aile, ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ile ortaklaşa yürütülmekte ve Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Ofisi (ECHO) tarafından fonlanmakta, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NİGM) ile Göç İdaresi Başkanlığı tarafından desteklenmektedir. Program kapsamında sağlanan nakit destekler, aylık, kişi başı 155 TL’nin yararlanıcı ailenin KIZILAY-KART’ına yüklenmesiyle gerçekleştirilmektedir.

³⁵ **TÜRK KIZILAY**, *Yabancılar Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) Programı*, Mayıs 2017, <https://platform.kizilaykart.org/tr/sey.html>, 2023.

AB finansal yardımının 800 milyon eurosu ise sağlık alanına ayrılmıştır. *SIHHAT*, Suriyeli geçici korunanların sağlık hizmetlerine eşit ve ücretsiz erişim sağlamaları için Sağlık Bakanlığı'nı destekleyen bir projedir ve sayıları 180'e ulaşan Göçmen Sağlığı Merkezleri'nde %79'u Suriye kökenli olmak üzere 4.091 sağlık personeli istihdam edilmektedir.³⁶ Şubat 2022 tarihindeki güncel verileri içeren ve 24 Mayıs 2022 tarihinde Avrupa Birliği resmi gazetesinde yayınlanan Türkiye'ye Yönelik AB yardımları hakkındaki 6. yıllık rapor Hayat/Dörtüyl ve Kilis'teki hastane projelerinin %95 oranında tamamlanmış olduğundan bahsederken yeniden yerleştirmeye hemen hemen hiç değinmemektedir.

Sığınmacı akınından en çok etkilenen bölgelerde belediyelere yönelik su temini, atık yönetimi gibi alanlara ayrılmak üzere 380 milyon euro ayrılmıştır. Temel ihtiyaçlar ve sosyo-ekonomik destek için 2.83 milyar euro ayrılmıştır. 22.09.2023 tarihli AB Raporunda AB fonlarının aktarıldığı özellikle altyapı projelerinde Türkiye'de artan enflasyon, Türk Lirası'ndaki devalüasyon ve buna bağlı olarak inşaat malzemelerindeki fiyat artışları gibi faktörler sebebiyle projelerin uygulanmasında zorluklar ve eksiklikler olduğu ifade edilmiştir.³⁷

AB her zaman göçü sınırlarının dışında yönetme isteğiyle hareket ederek geçici korunan Suriyelilerin uluslararası sorumluluğunun adil bir şekilde paylaşımına katkı sağlamak yerine finansal katkı sağlamayı tercih etmekte ve bunu da belirli projelere finansman sağlayarak gerçekleştirmektedir.³⁸ Zira sadece Türkiye için değil, Ürdün ve Lübnan gibi bölgedeki diğer ülkelere de finansal yardım sağlamaktadır.

C. Avrupa Birliği Fonlarının Uluslararası Sorumluluk Paylaşımında Yeterli Olmaması

BM Göç ve Kalkınma Genel Sekreterliği önceki Özel Temsilcisi Peter Sutherland'ın da ifade ettiği gibi, bugün sorumluluk paylaşımı yakınlığa göre sorumluluk anlamına geliyor. Bu durumda sorumluluk paylaşımına yönelik 1951 Cenevre Antlaşması da dahil olmak üzere bağlayıcı bir düzenlemenin bulunmaması etkili olmaktadır. Oysa sorumluluk paylaşımını belirleyen en

³⁶ EUROPEAN COMMISSION, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Sixth Annual Report on the Facility for Refugees in Turkey*, Brussels, COM(2022) 243 final, 24.05.2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A243%3AFIN&qid=1653497344016>, 2023.

³⁷ EUROPEAN COMMISSION, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

³⁸ ARIKAN, s. 33

önemli kriter, bir şemsiye terim olan “*absorpsiyon (soğurma) kapasitesi*” yani genel olarak sosyo-ekonomik kriterdir ki bu gayri safi milli hasıla, ortalama yaşam beklentisi, istihdam, arazi kaynaklarının yeterliliği gibi çeşitli göstergeler değerlendirilerek ölçülür.³⁹ Ancak uygulamada coğrafi yakınlık kriteri geçerli olmakta ve ilk sığınma ülkesi üzerinde sorumluluk büyük ölçüde kalmaktadır.⁴⁰

Geçici korunanlara sağlanan AB fonları tamamen AB’nin kendi kararına ve gönüllülük esasına göre gerçekleştiğinden miktarı ve yöntemini de kendileri belirlemektedir.⁴¹ AB’nin geçici korunanlara yönelik sağladığı fonlar sadece uluslararası sorumluluk paylaşımı amacıyla değil aksine göçü kendi sınırlarının dışında yönetme isteğiyle gerçekleştirilmektedir. Zira Suriye’deki kitlesel akından etkilenme olasılığı coğrafi olarak daha fazla olan AB, finansal yardım sağlarken, coğrafi uzaklık sebebiyle söz konusu kitlesel akınlardan etkilenme olasılığı daha düşük olan gelişmiş devletlerin finansal yardım sağlamadığı görülmektedir.⁴²

Türkiye’den AB’ne geçişlerin önlenmesi karşılığında finansal yardım sağlanması yaklaşımının sorumluluk paylaşımına uygun olmadığı açıktır. Sorumluluk paylaşımına yönelik iş birliğinin sadece AB’nin yaptığı gibi belirli projelere ayrılan fonlarla finansal yardım sağlanması yoluyla gerçekleştirilmesi kabul edilmemeli özellikle yeniden yerleştirme kalıcı çözüm yolunda sayıları on binlerle değil Türkiye’nin sayıları milyonları aşan geçici korunanlara ev sahipliği yaptığı dikkate alınarak gerçekten sorumluluk paylaşımına uygun şekilde yeniden yerleştirme sağlanmalıdır.

Türkiye’nin 2011 yılından itibaren Suriyeli geçici korunanlara yönelik yaptığı harcamaların 2019 yılı itibariyle 40 milyar doları olduğu ifade edilirken;⁴³ AB’nin finansal yardımlarının 2023 yılı itibariyle toplamda sadece 10 milyar Euro’ya yaklaştığı dikkate alındığında,⁴⁴ göç gibi maliyetin çok ötesinde sosyal

³⁹ KRITZMAN-AMIR, s. 372.

⁴⁰ KRITZMAN-AMIR, s. 373

⁴¹ FUJIBAYASHI, Hirotaka, *Why Do States Contribute to the Global Refugee Governance? Fiscal Burden-Sharing in the Post-2011 Syrian Refugee Crisis*, International Interactions Empirical and Theoretical Research in International Relations, C. 48, S. 3, 2022, s. 347.

⁴² FUJIBAYASHI, s. 368.

⁴³ BİRGÜN, *Erdoğan: Sığınmacılar için harcadığımız para 40 milyar doları aşmış durumda*, 17.12.2019, <https://www.birgun.net/haber/erdogan-siginmacilar-icin-harcadigimiz-para-40-milyar-dolari-asmisdurumda-280421>, 2023.

⁴⁴ EUROPEAN COMMISSION, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN>, 2023.

kırılganlıkları⁴⁵ da barındıran bir durumda AB'nin sağladığı finansal yardımın adil bir sorumluluk paylaşımına uygun düşmediği de açıktır.⁴⁶

D. Geçici Korunan Suriyelilerin Uluslararası Sorumluluğunun Paylaşılmasına Yönelik Çözüm Önerileri

Sığınma arayanların sığınma ülkesine sorumluluk yüklediği şüphesizdir.⁴⁷ Ancak 1951 tarihli Cenevre Antlaşması Başlangıç Kısımında da belirtildiği gibi mülteci sorunun uluslararası iş birliği olmaksızın çözüme kavuşabilecek bir mesele olmadığı açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla sorumluluğun uluslararası olarak paylaşılması gerektiği açıktır.⁴⁸ Bugüne kadar sorumluluk paylaşımına ilişkin uluslararası kapsamda bağlayıcı bir düzenleme yapılmamış olması bugünkü gelinen durumda önemli bir etkiye sahiptir.

2016 tarihli *Göçmenler ve Mültecilere İlişkin New York Deklarasyonu* 68. paragrafı sorumluluğun adil şekilde paylaşılmasında, devletler arasındaki kaynakların ve kapasitelerin farklılığı ile mevcut katkıların göz önünde alınacağını ifade etmişse de hem bağlayıcı değildir hem de sorumluluk paylaşımının nasıl gerçekleştirileceği yer almaktadır. Bu sebeple söz konusu Deklarasyona yapılacak bir ek ile sorumluluk paylaşım mekanizmasının açık ve şeffaf bir şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.⁴⁹ Ancak bu durumda da söz konusu düzenlemenin bağlayıcı olması gerektiği açıktır. Zira devletlerin söz konusu sorumluluk paylaşımına katılımlarının gönüllülük esasına dayalı olmadığı bağlayıcı bir uluslararası düzenleme, coğrafi yakınlık sebebiyle sığınma arayanların sorumluluğunun sadece en yakındaki devletlerin üzerine bırakılmasının önüne geçerek adil bir sorumluluk paylaşımı sağlayacaktır.

Sorumluluk paylaşımına ilişkin uluslararası çevre hukukunda kabul edilen “*ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesinin*” sığınma arayanların sorum-

⁴⁵ Avrupa Birliği Komisyonu'nun 26.05.2021 tarihli Rapor'unda da belirttiği gibi Suriyeli sığınma arayanların uzun süreli ülkede kalışları, sığınma arayanlar ve ev sahibi ülke toplumu arasındaki sosyal uyumda artan zorluklara neden olmaktadır. bkz., **EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Fifth Annual Report on the Facility for Refugees in Turkey*, Brussels, COM(2021) 255 final, 26.05.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0255&qid=1646056022955>, 2023.

⁴⁶ **ARIKAN**, s. 34

⁴⁷ **KRITZMAN-AMIR**, s. 359.

⁴⁸ **COOK**, Benjamin; *Methods in Its Madness: The Endowment Effect in an Analysis of Refugee Burden-Sharing and Proposed Refugee Market*, Georgetown Immigration of Law Journal, C. 19, 2004, s. 337-338.

⁴⁹ **INELI-CIGER**, Meltem; *The Global Compact on Refugees and Burden Sharing: Will the Compact Address the Normative Gap Concerning Burden Sharing?*, Refugee Survey Quarterly, C. 38, S. 2, 2019, s. 132

luluğunun paylaşılmasında da benimsenmesi tavsiye edilmektedir;⁵⁰ zira sığınma arayanların korunması ve soruna çözüm üretilmesi devletlerin ortak sorumluluğundadır.⁵¹ Devletlerin kapasite ve kaynak farklılıkları sebebiyle de sorumluluk paylaşım düzenlemelerine farklı şekilde katkıda bulunmaları öngörülmektedir. Nasıl ki 1967 Protokolü zaman ve coğrafi sınırlamayı kaldırdıysa şimdi en çok ihtiyaç duyulan sorumluluk paylaşımına ilişkin mekanizmanın oluşturulmasında 1951 Cenevre Antlaşması'na yapılacak ek bir protokol ile mültecilerin korunmasına ilişkin devletlerarası adil sorumluluk paylaşımının düzenlenmesi gerekir ki geçici koruma rejimi tamamlanmış olsun.⁵²

Sonuç

BM tarafından uluslararası kapsamı ve niteliği kabul edilen göç, çözümü uluslararası iş birliği olmaksızın başarıya ulaşamayacağından, göç konusunda uluslararası iş birliğinin gerektiği açıktır. BMGK, 19.09.2016 tarihinde aldığı kararı ile “Göçmenler ve Mültecilere İlişkin New York Deklarasyonu”nu⁵³ kabul etmiş ve sığınma arayanlara etkin koruma sağlanmasında sorumluluk paylaşımının önemi vurgulanmıştır. Yine BMGK, 19.12.2018 tarihli kararı ile “Düzenli, Sistemli ve Güvenli Göç İçin Küresel Mutabakat”ı⁵⁴ kabul etmiştir. Ancak devletler daha fazla sorumluluk paylaşımının gerekliliğini kabul etseler de kendilerini herhangi bir somut yükümlülük altına koyacak bağlayıcı düzenlemeler konusunda isteksiz olduklarında söz konusu mutabakat da devletlerin gönüllü olarak finansman sağlamasına dayalı olan, bağlayıcı olmayan bir belgedir.

Geçici korunanlara sağlanan AB fonları, tamamen AB'nin kendi kararına ve gönüllülük esasına göre gerçekleştiğinden miktarı ve yöntemini de AB kendisi belirlemektedir. Türkiye'den AB'ne geçişlerin önlenmesi karşılığında fi-

⁵⁰ HATHAWAY, s. 97; INELI-CIGER, Meltem; *İklim Değişikliği ile Mücadelede Devletlerin Farklılaştırılmış Sorumlulukları ve Uluslararası Hukukta Ortak Fakat Farklılaştırılmış Sorumluluklar İlişkisi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 164; MAVROPOULOU, Elisavet; *Responsibility Sharing in International Refugee Law: Towards Differentiated Legal Obligations*, 2021 PhD Thesis, University of Westminster, s. 235-237.

⁵¹ FONTEYNE, J.-P. L.; *Burden-Sharing: An Analysis of the Nature and Function of International Solidarity in Cases of Mass Influx of Refugees*, Australian Year Book of International Law, C. 8, 1978-1980, s. 188.

⁵² WALL, Patrick; *A New Link in the Chain: Could a Framework Convention for Refugee Responsibility Sharing Fulfil the Promise of the 1967 Protocol*, International Journal of Refugee Laws. 236.

⁵³ UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY (UNGA), *New York Declaration for Refugees and Migrants*, A/Resolution/71/1, 19.09.2016, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf, 2023.

⁵⁴ UNGA, *The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, A/RES/73/195, Seventy-third session, 19.12.2018, https://digitallibrary.un.org/record/1660537/files/A_RES_73_195-EN.pdf, 2023.

nansal yardım sağlanması yaklaşımının sorumluluk paylaşımına uygun olmadığı açıktır. Sorumluluk paylaşımına yönelik iş birliğinin sadece AB'nin yaptığı gibi belirli projelere ayrılan fonlarla finansal yardım sağlanması yoluyla gerçekleştirilmesi kabul edilmemeli özellikle yeniden yerleştirme kalıcı çözüm yolu ile sayıları on binlerle değil Türkiye'nin sayıları milyonları aşan geçici korunanlara ev sahipliği yaptığı dikkate alınarak gerçekten sorumluluk paylaşımına uygun şekilde yeniden yerleştirme sağlanarak adil bir sorumluluk paylaşımı gerçekleştirilmelidir.

2016 tarihli *Göçmenler ve Mültecilere İlişkin New York Deklarasyonu* 68. paragrafı sorumluluğun adil şekilde paylaşılmasında, devletler arasındaki kaynakların ve kapasitelerin farklılığı ile mevcut katkıların göz önünde alınacağını ifade etmişse de hem bağlayıcı değildir hem de sorumluluk paylaşımının nasıl gerçekleştirileceği yer almaktadır. Bu anlamda sorumluluk paylaşımına ilişkin uluslararası çevre hukukunda kabul edilen “*ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesinin*” sığınma arayanların sorumluluğunun paylaşılmasında da benimsenmesi gerekmektedir. Devletlerin kapasite ve kaynak farklılıkları sebebiyle sorumluluk paylaşım düzenlemelerine farklı şekilde katkıda bulunmalarını açık ve şeffaf bir şekilde öngören bağlayıcı bir düzenleme uluslararası adil bir sorumluluk paylaşımı için önemli bir gerekliliktir.

Kaynakça

- AKRAM**, Susan M.; *Protecting Syrian Refugees: Laws, Policies, and Global Responsibility Sharing Report Summary*, Middle East Law and Interdisciplinary Governance Journal, C. 7, s. 287-318, 2015.
- ANADOLU AJANSI**, *AB Bakanı ve Başmüzakereci Çelik: AB üye ülkelere 5 bin 24 Suriyeli gönderildi*, 23.05.2017, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ab-bakani-ve-basmuzakereci-celik-ab-uye-ulkelerine-5-bin-24-suriyeli-gonderildi/824202>, 2023.
- ARIKAN**, Gökçe; *Göç Hukukunda Yabancıya Sağlanan Uluslararası, Bölgesel ve Ulusal Koruma*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020.
- BETTS**, Alexander, **COSTELLO** Cathryn, **ZAUN**, Natascha; *A Fair Share: Refugees and Responsibility-Sharing*, 2017, <https://www.delmi.se/en/publications/report-and-policy-brief-2017-10-a-fair-share-refugees-and-responsibility-sharing/>, 2023.
- BİRGÜN**, *Erdoğan: Sığınmacılar için harcadığımız para 40 milyar doları aşmış durumda*, 17.12.2019, <https://www.birgun.net/haber/erdogan-siginmacilar-icin-harca-digimiz-para-40-milyar-dolari-asmisdurumda-280421>, 2023.
- COOK**, Benjamin; *Methods in Its Madness: The Endowment Effect in an Analysis of Refugee Burden-Sharing and Proposed Refugee Market*, Georgetown Immigration of Law Journal, C. 19, s. 333-360, 2004.
- DOWD**, Rebecca, **MCADAM**, Jane; *International Cooperation and Responsibility Sharing to Protect Refugees: What, Why and How*, International and Comparative Law Quarterly, C. 66, s. 863-892, 2017.
- EUROPEAN COMMISSION**, *Commission Decision C(2015) 9500 of 24.11.2015 on the coordination of the actions of the Union and of the Member States through a coordination mechanism - the Refugee Facility for Turkey*, Strasbourg, C(2015) 9500 final, 24.11.2015, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-05/commission_decision_on_facility_for_refugees_in_turkey_24_november.pdf, 2023.
- EUROPEAN COMMISSION**, *Commission Decision of 24 November 2015 on the coordination of the actions of the Union and of the Member States through a coordination mechanism - the Refugee Facility for Turkey*, (2015/C 407/07), 8.12.2015, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D1208\(02\)&rid=1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D1208(02)&rid=1), 2023.
- EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Fifth Annual Report on the Facility for Refugees in Turkey*, Brussels, COM(2021) 255 final, 26.05.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0255&qid=1646056022955>, 2023.
- EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Sixth Annual Report on the Facility for Refugees in Turkey*, Brussels, COM(2022) 243 final, 24.05.2022, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A243%3AFIN&qid=1653497344016>, 2023.

- EUROPEAN COMMISSION**, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Seventh Annual Report of the Facility for Refugees in Turkey*, COM/2023/543 final, Brussels, 22.9.2023, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM: 2023: 543: FIN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2023:543:FIN), 2023.
- EUROPEAN COMMISSION**, *EU Facility for Refugees in Turkey*, 28.09.2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-09/Facility%20table_September2023.pdf, 2023.
- EUROPEAN COUNCIL**, *EU-Turkey Statement*, 18.03.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>, 2023.
- FITZPATRICK**, Joan; *Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime*, *The American Journal of International Law*, C. 94, S. 2, s. 279-306, 2000.
- FUJIBAYASHI**, Hirotaka, *Why Do States Contribute to the Global Refugee Governance? Fiscal Burden-Sharing in the Post-2011 Syrian Refugee Crisis*, *International Interactions Empirical and Theoretical Research in International Relations*, C. 48, S. 3, s. 345-373, 2022.
- FONTEYNE**, J.-P. L.; *Burden-Sharing: An Analysis of the Nature and Function of International Solidarity in Cases of Mass Influx of Refugees*, *Australian Year Book of International Law*, C. 8, s. 162-188, 1978-1980.
- GÖÇ İDARESİ BAŞKANLIĞI**, *Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli-ler*, 14.12.2023, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, 2023.
- HATHAWAY**, James C.; *A Global Solution to a Global Refugee Crisis, On the Agenda*, *The Refugee Crisis and European Integration*, *European Papers*, C. 1, S. 1, s. 93-99, 2016.
- INELI-CIGER**, Meltem; *The Global Compact on Refugees and Burden Sharing: Will the Compact Address the Normative Gap Concerning Burden Sharing?*, *Refugee Survey Quarterly*, C. 38, S. 2, s. 115-138, 2019.
- INELI-CIGER**, Meltem; *İklim Değişikliği ile Mücadelede Devletlerin Farklılaştırılmış Sorumlulukları ve Uluslararası Hukukta Ortak Fakat Farklılaştırılmış Sorumluluklar İlkesi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.
- KRITZMAN-AMIR**, Tally; *Not in My Backyard: On the Morality of Responsibility Sharing in Refugee Law*, *Brooklyn Journal of International Law*, C. 34, S. 2, s. 355-394, 2009.
- LILIANA LYRA**, Jubilut, **WELLINGTON PEREIRA**, Carneiro; *Resettlement in Solidarity: A New Regional Approach Towards a More Humane Durable Solution*, *Refugee Survey Quarterly*, C. 30, S. 3, s. 63-86, 2011.
- MARTIN**, Susan F., **DAVIS**, Rochelle, **BENTON**, Grace, **WALIANYS**, Zoya; *International Responsibility-Sharing for Refugees: Perspectives from the MENA Region*, *Geopolitics, History, and International Relations*, C. 11, S. 1, s. 59-91, 2019.
- MAVROPOULOU**, Elisavet; *Responsibility Sharing in International Refugee Law: Towards Differentiated Legal Obligations*, 2021 PhD Thesis, University of Westminster.

- SCHUCK**, Peter H.; *Refugee Burden-Sharing: A Modest Proposal*, Yale Journal of International Law, C. 22, s. 243-297, 1997.
- SUHRKE**, Astri; *Burden-Sharing during Refugee Emergencies: The Logic of Collective versus National Action*, Journal of Refugee Studies, C. 11, S. 4, s. 396-415, 1998.
- THIELEMANN**, Eiko, **WILLIAMS**, Richard, **BOSWELL**, Christina; *What System of Burden-Sharing between Member States for the Reception of Asylum Seekers?*, 2010, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/419620/IPOL-LIBE_ET\(2010\)419620_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2010/419620/IPOL-LIBE_ET(2010)419620_EN.pdf), s. 26, 2023.
- TÜRK KIZILAY**, *Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) Programı*, Mayıs 2017, <https://platform.kizilaykart.org/tr/sey.html>, 2023
- UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (UNHCR)**, *The Global Compact on Refugees (Final Draft)*, 26.06.2018, <https://www.unhcr.org/events/conferences/5b3295167/official-version-final-draft-global-compact-refugees.html>, 2023.
- UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY (UNGA)**, *New York Declaration for Refugees and Migrants*, A/Resolution/71/1, 19.09.2016, http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf, 2023.
- UNITED NATIONS SECRETARY GENERAL**, *In Safety and Dignity: Addressing Large Movements of Refugees and Migrants: Report of the Secretary-General*, UN Doc A/70/59, paragraf 3, 21.04.2016, <https://digitallibrary.un.org/record/828239>, 2023.
- UNGA**, *The Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, A/RES/73/195, Seventy-third session, 19.12.2018, https://digitallibrary.un.org/record/1660537/files/A_RES_73_195-EN.pdf, 2023.
- UNGA**, *Zero Draft of a Global Compact on Responsibility Sharing for Refugees*, attachment to a letter from the co-facilitators of the UN summit, paragraph 68, New York, 30.06.2016, <https://www.unhcr.org/media/zero-draft-global-compact-responsibility-sharing-refugees>, 2023.
- UNHCR**, *Global Consultations on International Protection, Strengthening and Expanding Resettlement Today: Dilemmas, Challenges and Opportunities*, 4th Meeting, EC/GC/02/7, paragraf 5, 25.04.2002, <https://www.refworld.org/docid/3d62679e4.html>, 2023.
- WALL**, Patrick; *A New Link in the Chain: Could a Framework Convention for Refugee Responsibility Sharing Fulfil the Promise of the 1967 Protocol*, International Journal of Refugee Law, C. 29, S. 2, s. 201-237, 2017.